

MILLOIN NATIIVI KORJAA EI-NATIIVIN KIELIOPPIA KESKUSTELUSSA?

JOHDANTO

Syntyperäisen ja ei-syntyperäisen kielenpuhujan välisen keskustelun voisi olettaa sisältävän runsaasti korjauksia: ei-natiivi kommunikoi kielellä, jota hän on vasta opettelemassa, kun taas natiivi edustaa kyseisen kielen asiantuntijuutta, tietoa siitä, miten äidinkieliset kieltä puhuvat. Todellisia keskusteluja tarkastelemalla onkin suhteellisen helppo havaita ei-syntyperäisten kielenpuhujien toisinaan käyttävän muotoja tai ilmauksia, jotka poikkeavat äidinkielisestä normista. Sen sijaan natiivien tekemiä toisen puheen korjauksia on autenttisesta, ei-pedagogisesta aineistosta vaikeampi löytää; läheskään aina poikkeavia muotoja ei oikaista.

Tässä artikkelissa tarkastelen kysymystä valinnasta korjaamisen ja korjaamattomuuden välillä: milloin syntyperäiset suomenpuhujat korjaavat kieliopillisia poikkeamia ei-syntyperäisten puheessa. (Päinvastaisia tapauksia, joissa ei-natiivit korjaisivat natiivien vuorojen kielioppia, ei aineistossa esiinny.) Tutkimukseni aineisto koostuu noin 15 tunnista video- ja ääninauhoitettua keskustelua syntyperäisten ja ei-syntyperäisten suomenpuhujien välillä. Suurin osa keskusteluista on nauhoitettu erilaisten oppilaitosten toimistoissa, jolloin osapuolina ovat suomalainen toimistos sihteeri ja suomea toisena kielenä puhuva asiakas. Joitakin keskusteluja on myös videoitu hotellin vastaanottoaulassa, busiaseman neuvonnassa ja yliopiston opettajien vastaanotoilla. Näiden institutionaalisten keskustelujen lisäksi aineistossa on myös arkikeskustelua ystäväysten (suomalaisen ja ulkomaalaisen) välillä. Yhteensä ei-syntyperäisiä suomenpuhujia on aineistossa noin sata, ja heidän kielitaustansa ja suomen kielen taitonsa vaihtelevat suuresti. Syntyperäisiä suo-

menpuhujia on noin viisitoista. Tutkimuksen metodi on keskustelunanalyysi.

Kysymyksenasettelun kannalta on olennaista, että tutkimuksen aineisto koostuu keskusteluista, joilla ei ole pedagogista päämäärää. Korjaus on odotuksenmukaisempi toiminta keskusteluissa, joiden tavoitteena on ei-natiivin kielitaidon parantaminen (korjauksesta opetustilanteessa ks. esim. Kasper 1986, McHoul 1990, van Lier 1988; myös Suni 1995). Aineistoni kaikissa keskusteluissa päämäärä on kuitenkin ensisijaisesti jokin muu kuin kielenoppiminen tai -opettaminen. Varsinkin institutionaalisissa kohtaamisissa tavoite — asiakkaan asian selvittäminen — ja käytettävissä olevan ajan rajallisuus luovat keskustelulle selvät raamit: yleensä keskustelu päättyy, kun instituution edustaja on onnistunut välittämään asiakkaalle tämän tarvitseman tiedon. Onkin kiinnostavaa tutkia, minkälaiset kieliopilliset poikkeamat koetaan tällaisessa päämäärään suuntautuneessa keskustelussa korjausta vaativiksi.

KORJAUSJÄSENNYKSESTÄ

Korjauksen keskustelua jäsentäväksi toiminnaksi hahmottivat ensimmäisinä Schegloff, Jefferson ja Sacks (1977). He tarkastelivat korjausta prosessina, joka koostuu vähimmillään kahdesta osasta: ongelmavuorosta (*repairable*) ja korjauksesta (*repair*). Usein korjausjakso keskustelussa on kuitenkin kahta vuoroa laajempi, koska korjausta ei välttämättä tuoteta heti ongelmavuoron jälkeen. Puhuja voi korjaamisen sijasta tuottaa pelkän korjausaloitteen (*repair initiator*), jolla hän osoittaa edellisen vuoron olevan jollain tavoin ongelmallinen. Korjausaloitteina keskustelussa toimivat esimerkiksi kysymyssanat (*mitä, kenen* jne.) ja edellisen vuoron (osittaiset) toistot. (Keskustelun korjausjäsennyksestä suomenkielisessä aineistossa ks. Sorjonen 1997a, kakkoskielisessä aineistossa Kalin 1995. Sorjonen tarkastelee korjausten rakentumista eri keskustelullisissa asemissa, Kalin ei-natiivien erilaisia korjausaloitteita ja niitä seuraavia natiivien korjauksia.)

Yksi Schegloffin ym. päähavainnoista oli, että korjaus ei ole keskustelun osapuolille yhtäläinen vaihtoehto vaan että siinä on havaittavissa hierarkia, tietty preferenssijärjestys. Schegloffin ym. mukaan itsekorjaus on keskustelussa preferoitua toisen korjaukseen nähden. Käytännössä tämä tarkoittaa, että keskustelijat toimivat siten, että ongelmavuoron tuottaja on yleensä se, joka ongelman myös korjaa. Korjausaloitteet voidaan nähdä osana tätä preferenssijäsennystä: niiden avulla vastaanottaja voi osoittaa edellisen vuoron ongelmalliseksi silti korjaamatta ongelmaa. Korjausaloitteella vastaanottaja luo tilan puhujalle (= ongelmavuoron tuottajalle) korjata itse ongelmakehän. Schegloff ym. toteavat keskustelijoiden tuottavan usein korjausaloitteen silloinkin, kun he varsin hyvin »tietävät» oikean muodon ja voisivat tehdä korjauksen (ma. 377). Esimerkki kirjoittajien artikkelista valaissee asiaa:

(1) (Schegloff ym. 1977: 368.)

- 01 A: ... I'm home by one ten.
→ 02 B: One ten?
03 A: Two o'clock. My class ends one ten.

Esimerkissä ensimmäinen puhuja (A) tuottaa lausuman, joka osoittautuu ongelmavuoroksi.

▷

Sen sijaan että korjaisi A:n lausumaa, B tuottaa korjausaloitteen ja antaa näin A:lle mahdollisuuden itsekorjaukseen.

Vaikka itsekorjaus on preferoitua, keskustelussa esiintyy myös suoraa toisen korjausta. Suoran korjauksen preferoimattomuus näkyy sen rakenteellisissa merkitsimissä; toisen korjaus tuotetaan usein viivästyneenä ja lisäksi se on yleensä kehystetty erilaisin varauksin (englannissa esim. *I think, Y'mean*; ma. 378). Toimintoina suora korjaus ja korjausaloite ovat kuitenkin siinä mielessä samanlaisia, että ne keskeyttävät meneillään olevan vuorovaikutustoiminnan ja suuntaavat huomion edelliseen (ongelma)vuoroon. Sekä suora korjaus että korjausaloite synnyttävät keskusteluun ns. välajakson (side sequence, ks. Jefferson 1972). Suoraa korjausta seuraa tyypillisesti korjauksen toisto (siis A: ongelma-vuoro, B: korjaus, A: korjauksen toisto; ks. Jefferson 1987), kun taas korjausaloite projisoi seuraavaksi vuoroksi korjauksen. Vasta kun korjausjakso on saatettu loppuun, keskustelijat jatkavat keskeytynyttä vuorovaikutustoimintaa.

Schegloff ym. ovat tehneet korjausjäsennystä koskevat havaintonsa aikuisten natiivien keskustelujen pohjalta. Korjausta aikuisen ja lapsen sekä natiivin ja ei-natiivin välisessä vuorovaikutuksessa tutkinut Norrick (1991) on kyseenalaistanut heidän esittämänsä preferenssijärjestyksen toimivuuden epäsymmetrisissä puhetilanteissa. Norrickin mukaan korjaus jäsenyy kyseisissä tilanteissa osapuolten korjauskyvykkyyden mukaan, siten että ratkaiseva tekijä korjaamisen kannalta on keskustelijoiden välinen suhde ja heidän pääsynsä tietoon korjattavasta asiasta. Väitteensä tueksi Norrick esittää tapauksia, joissa tietävä osapuoli (aikuinen, natiivi) tekee suoria korjauksia ilman preferoimattomuuden merkitsimiä.

Omasta aineistostani löytyy myös tapauksia, joissa natiivi korjaa ei-natiivin lausumia kehystämättä vuoroja varauksilla tai pehmentimillä. Useimmissa tapauksissa natiivi korvaa jonkin ei-natiivin käyttämän muoto-opillisen elementin standardimuodolla. Norrickin ajatus natiivin kyvykkyydestä ja suuremmasta kieliopin ja muoto-opin hallinnasta korjauksen motivoijana ei kuitenkaan selitä, miksi natiivit korjaavat vain jotkin kieliopilliset poikkeamat. Tässä artikkelissa pyrin valottamaan nimenomaan tätä kysymystä: milloin natiivit korjaavat kieliopillisia poikkeamia ei-natiivien puheessa, ja miksi korjaus tehdään juuri kyseisissä tapauksissa. Analysoimalla aineiston korjausesiintymiä pyrin myös ottamaan kantaa kysymykseen korjauksen (preferenssin) jäsentymisestä epäsymmetrisessä keskustelussa. Analyysi osoittaa, että toisen korjaukset eivät esiinny kakkoskielisessä keskustelussa sattumanvaraisesti, vaan niiden taustalla on hahmotettavissa tietty, keskustelun sekventiaaliseen rakenteeseen pohjaava säännönmukaisuus. Korjaukset kasaantuvat kolmeen sekventiaaliseen paikkaan, joita tarkastelen seuraavassa.

SEKVENTIAALISUUS KORJAUKSEN APUNA: VARMISTAVA TOISTO

Olen toistaiseksi puhunut »kieliopillisista poikkeamista» ja »äidinkielisestä normista» määrittelemättä käsitteitä sen tarkemmin. Puhutun kielen normit eivät ole selvärajaisia, ja monissa tapauksissa rajanveto »norminmukaisen» ja »norminvastaisen» välillä, sekä natiivien että ei-natiivien puheessa, voi olla lähes mahdotonta. Kuitenkin natiivilla ja ei-natiivilla kielenpuhujalla on epäsymmetrinen pääsy tietoon kielen (käytön) normeista; natiivi on se, joka asemansa perusteella tuntee »natiivikielenkäytön» ja on näin ollen oi-

keutettu sanomaan, mitä kyseisessä kielessä »voi» sanoa. Natiivit voivat siis käyttää hyväksi »tietävän osapuolen» asemaansa ja korjata ei-natiivien (natiivi- tai standardi)kielestä poikkeavia muotoja.

Artikkelissani tarkastelen nimenomaan sitä, minkälaisia ei-natiivien lausumia natiivit ovat valinneet korjauksen kohteiksi. Näin ollen yleinen rajanveto norminmukaisen ja norminvastaisen välillä ei ole tutkimukseni kannalta välttämätöntä; keskityn tutkimaan niitä lausumia, jotka aineistoni natiivit kielenpuhujat ovat kokeneet korjausta vaativiksi. Korjauksen kohteena olevat lausumat sisältävät aineistossani useimmiten muoto-opillisia poikkeamia.¹

Norminmukaisuuden ja -vastaisuuden rajankäynnin ongelmista huolimatta aineistossa on runsaasti tapauksia, jotka syntyperäinen suomenpuhujia vaivatta tunnistaa ei-syntyperäiseksi kielenkäytöksi. Kiinnostavaa on, että valtaosa näistä poikkeamista jätetään korjaamatta. Seuraava esimerkki kuvaa tällaista tilannetta:

(2) Toimisto.² Opiskelija (V) on tullut toimistoon hakemaan opintokirjaa. Katkelma on keskustelun alusta; edellä sihteeri on pyytänyt opiskelijan sisään ja kysynyt, puhuuko tämä suomea, mihin opiskelija on vastannut 'vähän'.

- 01 V: Minä olen opiskel- opiskellu ee mm mt täällä kaksi vuusi?
 02 S: Joo:?
 03 V: Kaksi vuusia?
 04 S: Joo:?
 05 V: Mutta: ei ole: opin- >opintokirjaa<.
 06 S: Ahaa.

Esimerkissä sihteeri reagoi opiskelijan asiaa esittelevään vuoroon (r. 1) tuottamalla jatkamaan kannustavan palautteen (r. 2) mutta ei puutu lausuman kielelliseen muotoon millään tavoin, ei edes opiskelijan itsekorjauksen (r. 3) jälkeen. Sihteerin responssi — nousuvalla intonaatiolla tuotetut dialogipartikkelit — olisi odotuksenmukainen seuraava vuoro myös silloin, jos *vuosi*-sana olisi taivutettu ja äännetty natiivikielenkäytölle tyypillisempään tapaan. Vastaavanlaisia tapauksia aineistossa on useita; suurin osa tunnistettavista kieliopillisista poikkeamista jää korjaamatta. Toisaalta aineistosta löytyy myös tapauksia, joissa natiivi korjaa nimenomaan kieliopillisen, useimmiten morfologisen aineksen ei-natiivin puheesta. Seuraava katkelma on esimerkki tällaisesta tilanteesta:

(3) Toimisto. Sihteeri täyttää opiskelijan tietoja opintotukihakemukseen.

- 01 S: Asut perheesi kanssa?
 02 X: Minä asun (.) <äidilleni> kanssa.
 → 03 S: Äitisi kanssa? [joo? just
 04 X: [Joo
 05 X: Ja (.) kysymys on ((menee eteenpäin seuraavaan asiaan))

¹ On kuitenkin syytä muistaa, että koska korjaus nähdään keskusteluanalyysissa laaja-alaisena, keskustelua jäsentävänä toimintana, se ei rajoitu pelkästään »virheiden» korvaamiseen »oikeilla» muodoilla. Korjaus pysäyttää keskustelun kulun suuntaamalla huomion johonkin aiempaan vuoroon (tai sen osaan), jota voidaan sitten tarkentaa, muokata tai oikoa. Näin ollen kaikki puhunnos keskustelussa on periaatteessa nostettavissa korjauksenalaiseksi. (Schegloff ym. 1977).

² Kaikissa aineistoni esimerkeissä syntyperäinen suomenpuhujia on merkitty kirjaimella S. Kaikki muut kirjaimet edustavat ei-syntyperäisiä suomenpuhujia.

Esimerkissä sihteeri poistaa opiskelijan lausumasta natiivinormiston kannalta ylimääräisen muoto-opillisen aineksen (-lle) ja tuottaa standardimuodon pääsanasta omistusliitteinen (äitisi). Muita aineistossa esiintyviä korjauksia ovat esimerkiksi seuraavat:

(4) Toimisto. Opiskelija on tullut kysymään toimistosta, milloin hän voisi tavata tietyn opettajan.

- 01 S: >Tota< (.) haluatko merkinnän häneltä [vai
02 C: [hh Ei ää (.) se on suossi öö tämä
03 ((näyttää paperia pöydällä))
→ 04 S: Suosituksen [joo.
05 C: [Joo (.) °joo°
06 S: Ku häntä on vähän vaikea tavottaa

(5) Toimisto. Opiskelija kysyy tietyn kurssin suoritustavoista. Kerttu ja Virpi ovat opettajien nimiä.

- 01 P: Kuinka monta tekstiä hh
02 S: ÄÄ #mm# sinun pitää sopia Ke- oletko Kertun (.) ryhmästä
03 vai[:
04 P: [hhh mt En ööö Vilttin h[hh
→ 05 S: [Virpi=↓joo=
06 P: =>Joo<
07 S: Voitte sopia opettajien kanssa.

Esimerkissä 4 sihteeri saattaa loppuun *suositus*-sanankeskenjääneen taivutuksen, ja esimerkissä 5 hän oikaisee opiskelijan ääntämistä korvaamalla lähinnä lateraalilta kuulostavan äänteen tremulantilla ja vaihtamalla dentaaliklusiilin labiaaliseksi. Aineiston korjauksista suurin osa koskee morfologiaa (kuten esimerkit 3 ja 4), pienempi osa leksikkaa, syntaksia ja ääntämistä. Kokonaisuutena korjattavat ilmiöt muodostavat kuitenkin melko heterogeenisen ryhmän: lähes joka kielen tasoa voidaan korjata, mutta useimmiten korjaus jätetään tekemättä.

Koska korjattavat poikkeamat eivät muodosta systemaattista luokkaa, korjauksen selittäminen poikkeamista käsin ei vaikuta hedelmälliseltä. Antoisamman tutkimusnäkökulman tarjoaakin sekventiaalinen lähestymistapa. Valinta korjaamisen ja korjaamattomuuden välillä on selitettävissä sen keskustelu-ympäristön avulla, jossa poikkeamat esiintyvät. Käytännössä tämä tarkoittaa, että natiivien korjauksen kohteita kartoitettaessa on vähintään yhtä olennaista se, minkälaisessa kohdissa keskustelua ei-natiivien poikkeavat lausumat esiintyvät kuin se, minkälaisia nämä poikkeamat ovat.

Yllä olevat esimerkit valaisevat sekventiaalisen aseman merkittävyyttä korjauksissa. Esimerkeissä, joissa korjaus tehdään (3–5), keskustelutilanne (l. korjauksen sekventiaalinen ympäristö) on hyvin samanlainen. Ongelmavuoro on kaikissa tapauksissa opiskelijan vastaus sihteerin kysymykseen, vieläpä siten, että opiskelija on vastauksellaan muokannut uusiksi tai tarkentanut sihteerin kysymyksen sisältämiä oletuksia, ('ei perheen vaan äidin, ei merkinnän vaan suosituksen, ei Kertun vaan Virpin'). Ongelmavuorot ovat siis sekventiaalisesti ja sisällöllisesti tietyssä paikassa: asiakkaan uutta informaatiota antavassa vastauksessa. Nämä vuorot ovat keskustelun institutionaalisen päämäärän ja tehtävän kannalta olennaisia; ne antavat sihteeille tietoa jatkotoimenpiteitä varten. Tarkasteltaessa koko aineistoa voidaan havaita, että sihteerit toistavat usein samanlaisissa tilanteissa tuo-

tetut asiakkaiden vastaukset, vaikka näissä ei minkäänlaisia poikkeamia olisikaan, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

(6) Toimisto. Opiskelija on tiedustellut, onko uusilla suomen kursseilla tilaa.

- 01 S: Haluatko opiskella ↑päivällä vai ↓illalla.
 02 I: Päivällä.
 → 03 S: Päivällä? (.) joo:ʔ .h hh
 04 S: ((ottaa esiin papereita))
 05 S: °Täs on näit ° kahdeskymmenes toinen päivä kymmenettä?
 06 I: ((nyökkää))
 07 S: Voi kysyä peruutuspaikkoja.

Sihteerien vuorot esimerkeissä 3–5 eivät ole pelkästään korjauksia, vaikka ne korvaavat tietyn kieliopillisen poikkeaman standardimuodolla. Samalla ne kuitenkin rekisteröivät institutionaalisesti olennaisen tiedon toistamalla vastauksen ydinosan. Näin ollen tietystä institutionaalisesta käytänteestä — sihteerin rekisteröivästä toistosta — tulee tavallaan automaattisesti myös korjaus, jos edeltävässä vastauksessa on poikkeama natiivinormista. Kärjistäen voisi sanoa, että jos ei-natiivin uutta tietoa sisältävässä vastauksessa esiintyy poikkeama, se korjataan riippumatta siitä, minkätyyppinen poikkeama se on.

Esimerkeille 3–5 on yhteistä se, että natiivit eivät tee korjausta avoimesti vaan tavallaan toisen toiminnan sisässä, sulautettuna yhteen uuden tiedon rekisteröinnin kanssa. Korjauksen sulauttaminen johonkin toiseen vuorovaikutustoimintaan antaa vastaanottajalle mahdollisuuden suhtautua vuoroon kuin odotuksenmukaiseen toimintaan (yllä: rekisteröintiin) ja jättää korjaava funktio taka-alalle. Sulautettu korjaus (vrt. embedded correction, Jefferson 1987) ei siis keskeytä meneillään olevaa toimintaa synnyttämällä korjausjaksoa, vaan se antaa osallistujille mahdollisuuden jatkaa keskustelua »tunnusmerkittömästi», samoin kuin keskustelu voisi edetä, jos poikkeamaa tai korjausta ei olisi esiintynyt.

Yllä olevissa esimerkeissä korjausvuorojen sekventiaalinen paikka siis vähentää niiden korjaavaa sävyä. Vuoroissa on kuitenkin myös muita elementtejä, jotka korostavat niiden rekisteröivää funktiota korjaavan kustannuksella. Ensinnäkin kaikkia toistoja seuraa dialogipartikkeli *joo*, jota käytetään muun muassa vastaanottamaan edellinen tieto ymmärrettynä (ks. Sorjonen 1997b). Tuottamalla partikkelin heti korjaavan toiston perään natiivi tavallaan päättää potentiaalisen korjausjakson: hän osoittaa ymmärtäneensä edellisen lausuman, jolloin jatkoneuvottelu sen muodosta ei ole (ymmärtämisen kannalta) tarpeen.

Myös korjaavien vuorojen prosodia ja puherytmi korostavat niiden rekisteröivää luonnetta. Esimerkeissä 3 ja 6 sihteeri on sama, ja hän toistaa ja korjaa opiskelijan vastauksen samanlaisella intonaatiolla: molemmissa esimerkeissä intonaatio on nouseva sekä toistetussa (ja muokatussa) elementissä että sitä seuraavassa myöntävässä dialogipartikkelissa (*joo?*). Identtinen intonaatiokuvio rakentaa osaltaan tulkintaa vuorojen toteuttamista identtisistä toiminnoista.

Toisaalta myös puherytmin muutoksia voidaan käyttää korjauksen kohosteisuuden vähentämiseen. Esimerkissä 5 sihteeri nopeuttaa puhetempoaan korjauksen lopussa, niin että hän »ryntää» tuottamaan myöntävän dialogipartikkelin (r. 5). Kiirehtiminen korjauksesta elementistä ymmärtämistä osoittavaan partikkeliin viestii korjauksen vähäistä merkitystä ymmärtämisen kannalta: keskustelussa voidaan orientoitua eteenpäin sen sijaan, että kohdistettaisiin huomio ongelmavuoroon tai korjaukseen. Couper-Kuhlen (1992: 345)

▷

on havainnut, että korjauksissa on tietty kiirehtimisen tarve, joka puuttuu muista välilyksistä aiheuttavista toiminnoista; korjauksen jälkeen keskustelijat pyrkivät palauttamaan rituaalisen järjestyksen (vrt. Goffman 1955) niin pian kuin mahdollista.

Yllä olevat korjaukset on siis sulautettu toiseen keskustelutoimintaan — uuden tiedon rekisteröintiin — sekventiaalisin, leksikaalisin ja prosodisin keinoin. Tyypillisesti toiston sisältävä sekventiaallinen paikka luo mahdollisuuden korjaamiseen ilman, että korjaus saa vuorovaikutuksellista painoarvoa. Tällaisia »toistopaikkoja» on löydettävissä nimenomaan institutionaalisen keskustelusta. Huomionarvoista onkin, että yllä olevat toisto- ja korjausesimerkit ovat kaikki toimistokeskusteluista. Tämä heijastaa niiden jakaumaa aineistossa; arkikeskusteluista ei vastaavia tapauksia juuri löydy. Rekisteröivät toistot voidaan nähdä osana institutionaalisen keskustelun ominaislaatua (ks. Heritage ja Drew 1992, Drew ja Sorjonen 1997): institutionaalinen vuorovaikutus koostuu usein pitkälti kysymys–vastaus-sekvensseistä, ja siinä on arkikeskustelua enemmän toimintoja, joissa täytyy kartoittaa yksityiskohtaisia tietoja (esim. lomakkeiden täyttö). Tiedon eksaktius on myös olennaista kirjanpidon ja jatkotoimenpiteiden kannalta. Toistamalla relevantin osan uudesta informaatiosta sihteerin osoittaa, minkä tiedon pohjalta hän jatkossa toimii (tai minkä tiedon hän kirjaa ylös), ja antaa näin asiakkaalle mahdollisuuden vielä varmistaa tiedon paikkansapitävyyden tai tarvittaessa muokata sitä. Varmistavien toistojen voi olettaa olevan funktionaalisia erityisesti asiointikeskusteluissa, joissa toinen osapuoli ei kommunikoi äidinkielellään; mitä vähemmän osapuolilla on yhteistä kielellistä tietoa, sitä suurempi on väärinymmärtämisen riski ja varmistamisen tarve.

Aineiston perusteella vaikuttaa siis siltä, että syntyperäiset kielenpuhujat käyttävät hyväkseen keskustelun tarjoamia rakenteellisia mahdollisuuksia upottaa tai sulauttaa korjaus johonkin toiseen keskustelutoimintaan. Korjauksen sulauttaminen rekisteröivään toistoon palvelee toisaalta myös keskustelun institutionaalista päämäärää: sen avulla voidaan vielä kerran varmistaa, että osapuolten tiedot ja tulkinta puheena olevasta asiasta ovat yhteneväiset. Näin ollen korjaamista tai korjaamatta jättämistä voidaan lähteä tarkastelemaan sekä korjauksen sekventiaalisen paikan että sen institutionaalisen funktion kannalta.

LAAJENNETTU VASTAUS

Korjauksia on aineistossa kasaantunut uutta tietoa antavan vastauksen jälkeisen vuoron lisäksi myös toiseen sekventiaaliseen ympäristöön. Tämä ympäristö on ei-natiivin kysymyksen jälkeinen vuoro. Kysymys projisoi seuraavaksi vuoroksi vastauksen (vierusparirakenteesta ks. esim. Raevaara 1997), joka useimmiten on keskustelussa »minimaalinen».³ Jos ei-natiivin kysymyksessä on kuitenkin ollut poikkeama (so. jos siinä on ollut jotain, jonka natiivi on kokenut poikkeamaksi), natiivi saattaaakin tuottaa minimivaihtoehdon sijasta laajennetun vastauksen, johon hän on sisällyttänyt muokatun version edellisessä vuorossa esiintyneestä poikkeamasta. Seuraava esimerkki kuvaa tällaista tapausta:

³ Minimaalinen tarkoittaa tässä yhteydessä vastauksen tukeutumista kysymyksen syntaksiin. Tunnuksimerkitöissä vastauksessa ei toisteta kysymyksen asettamaa kehystä; esimerkiksi kysymykseen *Missä sä olit eilen illalla* tunnuksimerkitön (ja tavanomainen) vastaus on esimerkiksi *Ulkona*. Laajempaa (ja harvinaista) *Mä olin eilen illalla ulkona* -muotoa voidaan pitää tunnuksimerkkisenä. (Ks. Sacks 1992 [spring 1972], Schegloff 1996, Hakulinen 1998.)

(7) Hotellin vastaanotto. Asiakas on varannut huoneen yhdeksi yöksi ja kysyy lisätietoja.

- 01 B: Milloin ee (2.0) ee huone p- ee me:ne: ↑pois?£ hehe
 → 02 S: £Öö£ teidän tarvitsee luovuttaa huone pois (.) .hh öö huomenna puoleenpäivään
 03 mennessä (.) kello kahteentoista mennessä.
 04 (.)
 05 B: ↑Kachteentoista.
 06 S: Joo.

Sen sijaan että mainitsisi ainoastaan tiedustellun ajankohdan (*huomenna puoleenpäivään mennessä, kello kahteentoista mennessä*), hotellivirkailija aloittaa vastauksensa eksplikoi-malla puheena olevan toiminnan hotelliterminologian mukaisella ilmauksella (*luovuttaa huone [pois]*). Ilmaus korvaa asiakkaan lausuman (r. 1), jossa *huone* on agenttiivisen tekijän asemassa. Virkailija siis korvaa tunnusmerkkisen lausuman standardia lähempänä olevalla ilmauksella ennen kuin tuottaa varsinaisen uuden informaation esitettyyn kysymykseen. Korvauksesta huolimatta korjaus ei nouse vuorovaikutuksellisesti kohosteiseksi toiminnaksi. Samoin kuin edellisessä sekventiaalisessa ympäristössä korjausta ei tehdä avoimesti vaan upotettuna toiseen toimintaan — tässä tapauksessa vastaukseen. Korjaus ei aiheuta keskustelun kulkuun katkosta, vaan vuorovaikutus etenee tunnusmerkittömästi: kysymystä seuraa vastaus. Paisuttamalla vastausta oppikirjamaiseksi täydelliseksi lauseeksi virkailijan on vuorossaan kuitenkin mahdollista olla nojaamatta asiakkaan kysymysvuoron syntaksiin ja näin korvata asiakkaan esittämä syntaktinen rakenne uudella.

Seuraavassa esimerkissä natiivi korvaa ei-natiivin käyttämän verbimuodon toisella laajennetussa vastauksessaan:

(8) Opettajan vastaanotto. Opiskelijat (A ja B) kysyvät yksityiskohtia tentistä, jonka he halusivat suorittaa.

- 01 B: Eli:: ööhhh m- (.) jos me haluamme (.) osallistua (.) °tämä° .hh koe=°>pitikö<°
 02 (.) ↑ilmoitaan.
 → 03 S: J::oo. pitää sinne (.) ilmottautua niinkun normaaleihin kuukausitentteihin (.)
 03 tiedekuntatentteihin pi[°tää.
 04 A: [Se tiedekuntatent[ti.
 05 S: [Nii.

Opiskelija (B) esittää riveillä 1–2 vaihtoehtokysymyksen (*pitikö ilmoitaan*) tentin suorittamisesta. Opettaja vahvistaa ensin kysymyksen myöntävällä dialogipartikkelilla, mutta liittää sen jälkeen tentin vielä relevanttiin viiteryhmään (*kuukausitentti, tiedekuntatentti*). Viiteryhmä esitellään jälleen »täydellisellä» lauseella; predikaatin lisäksi natiivi toistaa muokatun version subjektina toimivasta verbistä (*ilmottautua*) ennen relevantin kategorian mainitsemista. (Siis *pitää sinne ilmottautua niinkun...* eikä esimerkiksi *joo ihan niinkun...* tai *pitää ihan niinkun...*) Taaskaan keskusteluun ei synny korjausjaksoa: ei-natiivi esittää kysymyksen, johon natiivi tuottaa vastauksen. Paisuttamalla vastaustaan minimimuotoa laajemmaksi natiivi kuitenkin pystyy tekemään eron verbin (*ilmoittaa*) ja siitä johdetun refleksiivimuodon (*ilmoittautua*) välille.

Samoin kuin uutta tietoa rekisteröivät toistot myös vastaukset tarjoavat keskustelijoille sekventiaalisen paikan, jossa edellistä lausumaa voi korjata tekemättä korjausta avoimesti. Koska edellisen vuoron muokkauksia löytyy nimenomaan näistä kahdesta paikasta, on ilmeistä, että keskustelijat pyrkivät upottamaan ja sulauttamaan korjaukset muihin

▷

keskustelutoimintoihin ja näin välttämään meneillään olevan keskustelutoiminnan katkaisemista korjausjaksolla. Korjauksen upottaminen seuraavaan odotuksenmukaiseen toimintaan antaa aina vastaanottajalle mahdollisuuden reagoida vuoroon kuin odotuksenmukaiseen toimintaan ja jättää korjaava funktio taka-alalle (vrt. Jefferson 1987). Näin tapahtuu molemmissa ylläolevissa esimerkeissä (7 ja 8): elementti, jonka ei-natiivi natiivin vastauksesta rekisteröi toistamalla, on se uusi tieto, jota ei-natiivi on tiedustellut — ei suinkaan korjaus (r. 5 ja 4).

Sekventiaalisesti tunnusmerkittömän »korjauspaikan» tarjoamisen lisäksi laajennetut vastaukset muistuttavat rekisteröiviä toistoja myös siinä, että niiden voidaan nähdä palvelevan institutionaalista tiedon tarkkuuden tavoitetta. Laajennetuilla vastauksilla voidaan paitsi korvata poikkeamia standardimuodoilla (ja näin ollen informoida ei-natiivia oikeasta muodosta) myös varmistaa ymmärtämistä. Sisällyttämällä muokatun version kysymyksestä vastaukseensa instituution edustaja voi varmistaa, että hänen tulkintansa kysymyksestä oli oikea. Esimerkissä 7 virkailijan laajennettu vastaus esittää hänen tulkintansa asiakkaan lausumasta *milloin huone menee pois*. Esimerkissä 8 opettaja puolestaan pystyy laajennuksella osoittamaan, minkä kysymyksen hän vuoronalkuisella partikkelillaan vahvistaa. On huomattava, että opettaja tuottaa myöntävän partikkelin venyttäen ensimmäistä äännettä (r. 3), mikä saa myönnön kuulostamaan hivenen epäröivältä. Jos edeltävässä vuorossa (so. opiskelijan kysymyksessä) on jotain, jonka tulkinnasta opettaja ei ole varma, pelkkä kysymyksen (tai oletuksen) vahvistaminen oikeaksi olisi varsin riskialtista. Sisällyttämällä vastaukseensa elementtejä kysymyksestä opettaja pystyy samalla eksplikoimaan oman tulkintansa kysymyksestä. Tuottamalla minimimuotoa laajemman vastauksen natiivi pystyy toisin sanoen sekä korjaamaan että varmistamaan ymmärtämistä nostamatta kumpaakaan toimintaa vuorovaikutuksellisesti keskeiseksi.

Vaikka upotetuilla korjauksilla usein varmistetaan yksityiskohtia tai osapuolten yhteisen tiedon tasoa, niiden voidaan nähdä palvelevan myös tiedottavaa funktiota. Tämä ulottuvuus tulee erityisesti esiin, jos ei-natiivi on osoittanut olevansa epävarma jostakin lausumansa osasta. Esimerkissä 7 ei-natiivi kehystää kysymyksensä prosodisin ja ei-kielellisin merkitsimin: lausuman loppu on lausuttu hymyilevällä ja korkealla äänellä, jonka jälkeen seuraa naurahdus (r. 1). Olen toisaalla tarkastellut ei-natiivin keinoja selvittää sananhaku-tilanteista ja havainnut, että naurua esiintyy vuoroissa silloin, kun ei-natiivit ratkaisevat haut »poikkeavalla» muodolla tai ilmauksella. Kehystämällä sananhaun ratkaisun naurulla ei-natiivi osoittaa olevansa tietoinen siitä, että lausuma poikkeaa tyypillisestä (natiivi)kielenkäytöstä; ratkaisu tarjotaan eräänlaisena tavoitemuodon likiarvona (ks. Kurhila [tulossa]).⁴ Tällaisena likiarvona ei-natiivi myös esittää kysymyksensä esimerkissä 7. Naurulla ja lausuman loppua kohden nousevalla puhekorkeudella ja intonaatiolla (ja osittain myös edeltävällä tauolla ja epäröinnillä) ei-natiivi itse merkitsee lausumansa (*milloin huone menee pois*) poikkeavaksi. Virkailijan laajennettu vastaus voi olla osaltaan reaktio näihin merkitsimiin; paisuttamalla vastausta kysytyä kellonaikaa laajemmaksi virkailija voi informoida asiakasta suomen kielelle tyypillisemmästä tavasta viitata hotel-

⁴ Haakana (1999: 231) on lääkäri-potilas-vuorovaikutusta tutkiessaan havainnut naurun esiintyvän ympäristöissä, joissa keskustelijoiden minäkuva (tai goffmanilaisesti kasvot) on saanut särön (cracks in the self-image), ja jotka siis keskustelijat mahdollisesti kokevat kiusallisiksi. Sananhakujen likiarvo-ratkaisujen naurun voi ajatella heijastavan samanlaista minäkuvan säröä: puhujan kuva kompetenttina kommunikoijana vaarantuu, kun hän ei kykene löytämään tavoittelemansa tai tarkoituksenmukaisinta sanaa vaan tyytyvä korvikkeeseen.

lista uloskirjoittautumiseen (*luovuttaa [huone]*).

Myös seuraavassa esimerkissä natiivin laajennetun vastauksen voi tulkita olevan reaktio ei-natiivin tuottamiin epävarmuuden merkitsimiin:

(9) Ystävysten keskustelu. S on kertonut P:lle, että heidän yhteinen tuttunsa on ollut saunakonferenssissa.

- 01 P: Onko semmonen kongressi on (.) joka vuo- vuo
 → 02 S: .h Ei oo joka vuos se on ehkä (1.0) >oisko< se- (.) joka kolm- nyt siitä on kolme
 03 vuotta ku se viime[ks oli.
 04 P: [Aha aha

Katkelmassa ei-natiivi esittää kysymyksen puheena olevan konferenssin järjestämistiheydestä. P ei kuitenkaan saata vuoroaan loppuun, vaan jättää *vuosi*-sanana taivutuksen auki. Hän toistaa sanan ensimmäisen tavun (joka on samalla se osa sanasta, joka on paradigman kaikille muodoille yhteinen). Natiivi ei tässä esimerkissä reagoi suoraan ongelmalliseksi merkittyyn kielenosaan, vaan tuottaa odotuksenmukaisen seuraavan keskustelutoiminnan: vastauksen ei-natiivin esittämään kysymykseen. Jälleen kerran vastaus on minimivaihtoehto (*ei nyt siitä on...* tai *ei oo nyt siitä on...*) laajempi; negaation lisäksi siinä on toistettuna kysymyksen ajanilmaus (*ei oo joka vuos*), jossa *vuosi*-sana on yleispuhekielinen.

Esimerkki 9 muistuttaa esimerkkiä 4 siinä, että ei-natiivin lausumassa ei ole varsinaista »virhettä», jonka natiivi seuraavassa vuorossaan oikaisisi. Kummassakin katkelmassa ei-natiivi kuitenkin jättää substantiivin taivutuksen avoimeksi (*suossi, vuo*). Natiivit voivat käyttää hyväkseen keskustelun tarjoamaa tunnusmerkitöntä toistopaikkaa tuottaakseen myös keskenjätetyistä sanoista yleispuhekielisen version. Ongelmavuorot (1. korjauksen aiheuttamat lausumat) eivät siis välttämättä ole »virheitä»; myös kieliopillisten elementtien puuttuminen voidaan tulkita ongelman merkiksi.⁵

Yllä oleva katkelma on ainoa tähänastisista esimerkeistä, joka ei ole institutionaalista vaan ystävysten välisestä arkikeskustelusta. Esimerkkien jakauma heijastaa niiden esiintymistä aineistossa: varmistavia toistoja ja laajennettuja vastauksia on löydettävissä nimenomaan institutionaalista keskustelusta. Tämä selittyy pitkälti näiden korjausvuorojen varmistavan funktion kautta: institutionaalissa keskustelussa on keskimäärin suurempi eksaktiuden tarve (ja toimintoja, joissa yksityiskohtaisia tietoja kirjataan ylös), jolloin myös varmistamista esiintyy enemmän. Varmistamisen lisäksi korjauksella voidaan myös informoida ei-natiivia norminmukaisesta kielenkäytöstä, mutta näitä toimintoja ei tehdä erillisesti vaan yhteensulautettuna.

Tärkein havainto institutionaalissa keskustelussa esiintyvistä korjaamisesta onkin se, että sitä ei tehdä avoimesti vaan jonkin toisen toiminnan »sisässä». Natiivit kyllä muokkaavat ei-natiivien lausumia, mutta tämä tapahtuu siten, että osapuolet voivat suhtautua muokkaukseen jonain muuna toimintana kuin korjauksena. Keskustelijat käyttävät hyväkseen keskustelun sekventiaalista rakennetta: he joko upottavat korjauksen odotuksenmukaiseen seuraavaan toimintaan tai tuottavat korjaukset sellaisissa paikoissa, joissa tyyppillisesti esiintyy edellisen lausuman toistoa.

⁵ Kieliopillinen yksinkertaistaminen (linguistic simplification) on ilmiö, jota on melko laajalti havaittu toista kieltä omaksuvien puhetta tutkittaessa. Yksinkertaistaessaan lausumia kielenoppijat jättävät pois usein nimenomaan kieliopillisia morfeemeja (ks. esim. Meisel 1983, Ellis 1985).

AVOIN KORJAUS

Aineistossani on myös tapauksia, joissa natiivit tekevät kieliopillisia korjauksia suoraan, verhoamatta korjaamista muuhun toimintaan. Nämäkin tapaukset kuitenkin keskittyvät tietynlaiseen sekventiaaliseen ympäristöön: ei-natiivin epävarmuuden merkitsimiä sisältävän vuoron jälkeen. Jos ei-natiivi tuottaa lausuman, jonka muodostamisesta hän osoittaa olevansa epävarma, natiivi voi seuraavassa vuorossaan tuottaa korjatun version epävarmaksi merkitystä puhunnoksesta. Epävarmuuden merkitsiminä toimivat esimerkiksi epäröintiänteet, itsekorjaukset, toistelut, prosodiset keinot jne. Seuraavat katkelmat valaisevat aineistoni kolmatta korjaustyyppiä:

(10) Ystäväysten keskustelu. L on kertonut S:lle koirastaan, jonka nimi on Raija.

- 01 S: Raija on tytön nimi Suomessa (.) onko Sveitsissä Raija (.) #e# semmosta tytön
 02 nimeä.
 03 L: Ee#
 04 S: °E|i°
 05 L: [Meillä ei ole Raija.
 06 S: °Mh°
 07 L: #Ää# n:imi on (.) °>mikä se on<° (.) se on se on (.) suomen (.) nimi.
 → 08 S: °Suomalainen nimi°
 09 L: °>Suomala[inen nimi<°
 10 S: [Mm: mä en tiedä (.) mä luulisin että se on

(11) Ystäväysten keskustelu.⁶ K (ranskalainen) on juuri kysynyt, mitä *préferer* on suomeksi. S on sanonut, ettei sille ole oikein hyvää vastinetta, mutta että voidaan sanoa *pitää parempana*.

- K: —————
 01 K: Mä krhm mä: pidän paremma(h) hha=
 02 S: =Ni(h)h .h|h °tai:°
 03 K: [#Ööö# (.) #oo# (.) opiskelemisesta? K: —————
 K: —
 04 (0.8)
 K: —,,
 05 K: ↓Ta|i n[o pi- opiskelemis-
 → 06 S: [Nii [opiskelemis↑ta K: —————
 K: — K: —
 07 K: Op[iskelemista .hh #äämmhh# (.) kjeltä.
 08 S: [Joo:?

⁶ K:n katse S:ään on merkitty litteraatioon viivalla (—) hänen omien puheenvuorojensa yläpuolelle ja vastaanottajan puheenvuorojen alapuolelle. Pilkut (,) osoittavat katseen kääntymistä pois kuulijasta. S:n katsetta K:hon ei ole erikseen merkitty, koska S katsoo K:ta koko katkelman ajan. (Katseen litteroinnista ks. Goodwin 1981 ja Seppänen 1997 ja 1998.)

Esimerkit 10–11 eroavat aiemmista siinä, että niissä syntyperäinen suomenpuhija tekee korjauksen avoimesti. Korjausta ei ole upotettu muuhun toimintaan, vaan korjausvuoroilla (rivit 6 ja 7) ensisijaisesti oikaistaan edellisen lausuman poikkeava muoto. Esimerkissä 10 natiivi korvaa ei-natiivin käyttämän genetiiviattribuutin adjektiiviattribuutilla: kieleen ja maahan viittaavan *suomi*-substantiivi muuttuu adjektiiviksi *suomalainen*. Jälkimmäisessä katkelmassa korjauksen kohteena on objektin sijataivutus, elatiivin korvaaminen partitiivilla (*pidän parempa(na) opiskelemisesta* → *opiskelemista*). Avoin korjaus synnyttää keskusteluun välajakson: myös ei-natiivi orientoituu korjaukseen. Hän toistaa molemmissa esimerkeissä korjatun muodon (rivit 8 ja 7). Korjaus siis nousee vuorovaikutuksen pintaan, niin että molemmat osapuolet osoittavat havainneensa sekä poikkevat että korjatut muodot ennen kuin palaavat keskenjääneeseen keskustelutoimintaan.

On kuitenkin huomattava, että avointen korjausten esiintymisympäristö on aineistossa varsin rajallinen. Natiivit tuottavat niitä lähes pelkästään responsseina ongelmallisiksi merkittyyhin vuoroihin. Esimerkissä 10 ei-natiivi eksplikoi ongelman — tietyn kielenaineksen puuttumisen — jonka jälkeinen predikatiivi-ilmauksen toisto vahvistaa hakevaa vaikutelmaa (r. 7). Esimerkissä 11 ei-natiivi kehystää epäröintiänteiden jälkeen tuotetun muodon (r. 3) tunnustelevaksi nousevalla intonaatiolla. Ei-natiivin voi tulkita hakevan natiivilta vahvistusta tarjoamalleen sanamuodolle (*opiskelemisesta*), sillä lausuessaan sanaa hän kääntää katseensa natiiviin. (Katseen merkityksestä vuorottelussa ks. Goodwin 1981.) Ei-natiivi jää odottamaan natiivin reaktiota; hän ei jatka vuoroaan vaan pitää katseensa suunnattuna natiiviin (r. 4).⁷

Molemmissa yllä olevissa esimerkeissä ei-natiivi on siis osoittanut epävarmuutensa jonkin kielenaineksen suhteen ja jälkimmäisessä vielä katseellaan haastanut natiivin kommentoimaan tuotettua muotoa. Ei-natiivin natiiville suuntaama epävarmuuden osoittaminen on sellainen tilanne, jossa osapuolten epäsymmetriset puhujaidentiteetit tulevat relevanteiksi. Keskustelijat ovat aina samanaikaisesti monen kategorian jäseniä ja näin ollen puhujalle voidaan keskustelun kuluessa rakentaa useita (vaihtelevassa määrin merkityksellisiä) identiteettejä (ks. Sacks 1992 [spring 1966]). Natiivi/ei-natiivi-puhujaidentiteetit voidaan tehdä relevanteiksi osoittamalla osapuolten välistä kielellisen tiedon epäsymmetriaa: esimerkeissä 10 ja 11 ei-natiivi orientoituu kielenoppijan rooliinsa osoittaessaan olevansa epävarma valitsemansa lekseemin ja tämän taivutusmuodon oikeellisuudesta. Natiivi puolestaan omaksuu seuraavassa vuorossaan tietävän osapuolen roolin: hän korvaa ei-natiivin tuottaman version »oikealla» (so. tavoitellulla) muodolla. (Epäsymmetriasta tietoonpääsystä keskustelussa ks. esim. Drew 1991.)

Upotetuista korjauksista poiketen avoimia korjauksia on aineistostani löydettävissä pääasiassa arkikeskusteluista. Korjausten jakaumaa voidaan selittää eri keskusteluille tyypillisten toimintojen avulla. Kuten on jo käynyt ilmi, institutionaalisessa keskustelussa yksityiskohtien eksaktius on olennaista, minkä vuoksi siinä esiintyy runsaasti varmenusta. Korjaus puolestaan on usein yhteenkietoutunut toiminta varmistamisen kanssa. Arkikeskustelut eivät taas ole niin päämäärään suuntautuneita ja niissä puheenaiheet voivat rönsyillä vapaammin. Puhujat tuottavat usein laajempia vuoroja ja jaksoja (narratiive-

⁷ Katkelma on tyypillinen esimerkki sananhakutilanteesta, joissa osapuolten erilaiset vuorovaikutukselliset ja kielelliset tavoitteet tulevat esiin: ei-natiivit orientoituvat yleisemmin muoto-opin korrektiuteen ja hakevat siihen varmistusta natiiveilta, jotka puolestaan orientoituvat pääasiassa lausuman ymmärrettävyyteen (Kurhila 1998).

ja) kysymys–vastaus-vuorottelun sijaan. Keskustelun kestokaan ei ole yleensä samalla lailla rajoitettu kuin institutionaalisissa kohtaamisissa. Esimerkiksi kertomuksissaan ei-natiivit tuottavat usein leksikaalisesti monipuolisia vuoroja, jolloin sanojen taivutus voi muodostua ongelmalliseksi. Koska keskustelulla ei ole institutionaalista »tehokkaan etenemisen» painetta, osapuolet voivat helpommin topikaalistaa ja jäädä pohtimaan myös kielen muotoon liittyviä kysymyksiä.

Yleisesti voidaan sanoa, että aineiston avoimet korjaukset (jotka ovat kaikki natiivien tekemiä ja esiintyvät pääasiassa arkikeskustelussa) ovat ei-natiivien aloittamia. Epävarmuuden merkitsimet toimivat korjausaloitteina ja puhujaidentiteettien aktivoijana, erityisesti jos niihin liittyy katseen kohdistaminen natiiviin. Natiivit siis voivat korjata ei-natiivien kielioppia avoimesti, mutta he eivät aloita näitä korjauksia; natiivien tekemät avoimet korjaukset kumpuavat edellisen vuoron epävarmuudesta ja ovat reaktiota ei-natiivien korjausaloitteisiin. Jos ei-natiivi ei hae lausumaansa apua natiivilta, korjaukset (silloin kun ne tehdään) upotetaan muihin keskustelutoimintoihin. Korjaus jää tällöin »piiloon», se ei nouse vuorovaikutuksen pintaan. Korjausjaksoja natiivin ja ei-natiivin keskustelussa syntyy toisin sanoen lähinnä silloin, kun ei-natiivi ne aloittaa. Tällöinkin natiivit pyrkivät pitämään jaksot lyhyinä eivätkä korosta tekemäänsä korjausta. Esimerkissä 10 natiivi lausuu korjauksensa nopeasti hiljaisella äänellä, ja esimerkissä 11 S tuottaa ennen korjausta jatkajana (ks. Sorjonen 1997b) usein toimivan dialogipartikkelin *nii*.

PÄÄTELMIÄ: KORJAUKSEN JÄSENTYMINEN EPÄSYMMETRISISSÄ KESKUSTELUSSA

Yhteinen piirre kaikille esimerkeille (ja kaikille aineiston korjaustapauksille) on se, että natiivi tekee korjauksen suoraan sen sijaan että tuottaisi korjausaloitteen. Aineistossa ei ole yhtään tapausta, jossa natiivi vain aloittaisi korjauksen esimerkiksi toistamalla ongelmavuoron (tai osan siitä), kuten puhujien on usein natiivikeskusteluissa havaittu tekevän (vrt. esim. 1). Natiivit siis merkitsevät edellisen lausuman ongelmavuoroksi korjaamalla sen, ei luomalla ei-natiiville mahdollisuuden itsekorjaukseen.

Kuten Schegloff ym. (1977) artikkelissaan mainitsevat, korjausaloite (joka sisältää toiston) on nimenomaan keino paikantaa ongelmakohta. Vastaanottaja toistaa sen osan edellisestä vuorosta, jonka kokee ongelmalliseksi, ja antaa näin puhujalle mahdollisuuden itse muokata kyseistä kohtaa puhunnoksesta. Esimerkissä 1 tällainen toistolla ongelmalliseksi osoitettu kohta oli ajanilmaus (*one ten*). Kakkoskielisessä keskustelussa ongelmakohdan paikantaminen ei kuitenkaan välttämättä ole toimiva keino korjauksen aikaansaamiseksi. Osapuolten välisestä kielellisestä epäsymmetriasta johtuen yhteisen, jaetun tiedon määrä voi olla epäselvä; natiivi ei useinkaan tiedä, tunteeiko ei-natiivi tiettyä kielen normia ja voiko hän näin ollen tunnistaa ja pystyä korjaamaan ongelman. Etenkin jos ei-natiivi on jo omassa vuorossaan osoittanut olevansa epävarma tietyn muodon oikeellisuudesta (esimerkit 10 ja 11), muodon toistaminen (= korjausaloitteen tuottaminen) ja korjausvastuun siirtäminen ei-natiiville ei ole mielekästä.

Aineistoni perusteella voi sanoa, että kakkoskielisessä (ei-pedagogisessa) keskustelussa natiivit voivat korjata ei-natiivin kielioppia (erityisesti tietyissä sekventiaalisissa asemissa), mutta korjaus tehdään aina suoraan. Ei-natiivia ei aseteta tilanteeseen, jossa

hänen täytyisi itse korjata aiempi lausumansa. Toisin sanoen seuraavan kaltaisia korjausjaksoja ei esiinny:

NNS: Minä asun äidilleni kanssa.

NS: Äidilleni?

NNS: (mahd. korjaus).

Korjausaloitteiden puuttuminen on havaittu myös tutkittaessa korjaamista natiivin ja ei-natiivin välisissä puhelinneuvotteluissa kansainvälisessä kaupankäynnissä (Rasmussen ja Wagner [tulossa]).

Toisen korjaaminen ennemmin suoraan kuin korjausaloitteen avulla voidaan kakkoskielisessä keskustelussa nähdä keinoksi minimoida korjauksen aiheuttama uhka keskustelijoiden kasvoille (vrt. Brown ja Levinson 1987). Koska korjausaloite projisoi seuraavaksi vuoroksi korjauksen, aloitteen tuottaminen asettaisi ei-natiivin tilanteeseen, jossa hänen täytyisi oikaista edellinen lausumansa norminmukaiseksi mahdollisesti tuntematta kyseessä olevaa normia. Suora korjaus välttää tällaisen kasvoja uhkaavan tilanteen syntymisen. Lisäksi korjausaloitteen tuottaminen venyttäisi korjausjaksoa vähintään yhdellä vuorolla (tai useammalla riippuen siitä, tuntee ei-natiivi kyseisen normin ja osaako tehdä korjauksen). Korjausaloite myös nostaa poikkeaman huomion kohteeksi selvemmin kuin korjaus. Ongelmallisen vuoronosan toisto implikoi osan olevan ongelmallinen ymmärtämisen tai hyväksyttävyyden kannalta, kun taas korjaus osoittaa, että natiivi on ymmärtänyt, mitä ilmausta ei-natiivi on tavoitellut. Ymmärtämisen ennemmin kuin ymmärtämättömyyden osoittaminen voidaan myös nähdä yhtenä kasvojen suojelun keinona. (Kasvojen suojelusta kakkoskielisessä keskustelussa ks. Piirainen-Marsh 1995.)

Korjauksen aloittaminen toistamalla ongelmakohta on myös tyypillinen toiminta opetuskeskustelussa, kuten korjausta luokkahuonetilanteessa tarkastelleet tutkimukset ovat osoittaneet (ks. esim. McHoul 1990, Seedhouse 1996). Toiston välttäminen ei-pedagogisessa kontekstissa korostaa eroa opetuskeskusteluun; vaikka natiivin voi ajatella olevan keskustelun kielen suhteen samanlaisessa tietävän osapuolen asemassa kuin opettaja opettavan asian suhteen, hän ei silti ota kielenopettajan roolia. Erityisesti aineiston institutionaalisissa keskusteluissa natiivit orientoituvat nimenomaan institutionaaliseen rooliinsa eivätkä puhujaidentiteettiinsä. Tämä näkyy muun muassa siinä, että natiivit tekevät kielellisiä korjauksia lähinnä vain, jos ne palvelevat keskustelun institutionaalisia päämääriä, ja tällöinkin korjaus on peiteltyä, muihin toimintoihin upotettua.

Korjausten kasaantuminen tiettyihin sekventiaalisiin paikkoihin heijastaa niiden taustalla vaikuttavaa preferenssijäsennystä. Kakkoskielisen keskustelun korjaukset eivät esiinny sattumanvaraisesti vaan siten, **että ne pyrkivät minimoimaan korjauksen aiheuttaman vuorovaikutuksellisen häiriön**. Korjausten upottaminen seuraavaan relevanttiin toimintaan ei katkaise käynnissä olevaa keskustelutoimintaa lainkaan eikä näin ollen vaikuta keskustelun etenemiseen. Myös korjausaloitteisiin responssina tuotetut korjaukset pikeminkin sulkevat kuin synnyttävät keskusteluun korjausjakson. Esimerkiksi katkelmassa 11 ei-natiivin narratiivi on pysähtynyt oikean taivutusmuodon hakemiseen (rivit 4-5). Korjaamalla ei-natiivin ehdotuksen natiivi tuottaa keskusteluun tavoitellun standardimuodon, jolloin ei-natiivi voi lopettaa hakemisen ja palata keskeytyneeseen toimintaan, narratiiviin.

▷

Kieliopillista korjausta siis esiintyy kakkoskielikeskustelussa, mutta varsin rajoittuneesti. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että korjaus on osapuolten epäsymmetrisyyttä korostava toiminto; natiivit eivät tuo esiin tietävän osapuolen asemaansa korjaamalla kaikkia mahdollisia poikkeamia. Poikkeamia korjataan pääasiassa vain kun siihen on institutionaalinen motivaatio ja/tai kun sen voi tehdä »huomaamattomasti», katkaisematta keskustelun etenemistä.

LÄHTEET

- BROWN, PENELOPE – LEVINSON, STEPHEN 1987: *Politeness. Some universals of language use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH 1992: Contextualizing discourse: the prosody of interactive repair. – Peter Auer & Aldo di Luzio (toim.), *The contextualization of language* s. 337–364. Amsterdam: John Benjamins.
- DREW, PAUL 1991: Asymmetries of knowledge in conversational interactions. – Ivana Marková & Klaus Foppa (toim.), *Asymmetries in dialogue* s. 29–48. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- DREW, PAUL – HERITAGE, JOHN 1992: *Talk at work*. Studies in interactional sociolinguistics 8. Cambridge: Cambridge University Press.
- DREW, PAUL – SORJONEN, MARJA-LEENA 1996: Institutional Dialogue. – Teun van Dijk (toim.), *Discourse: a multidisciplinary introduction*. London: Sage.
- ELLIS, ROD 1985: *Understanding second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- GOFFMAN, ERVING 1955: On face work: an analysis of ritual elements in social interaction. – *Psychiatry* s. 213–231.
- GOODWIN, CHARLES 1981: *Conversational organization. Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- HAAKANA, MARKKU 1999: *Laughing matters. A conversation analytical study of laughter in doctor patient interaction*. Julkaisematon väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HAKULINEN, AULI 1998: *Vastausten rakenteesta*. Esitelmä Kielitieteen päivillä Turussa 14.5.1999.
- JEFFERSON, GAIL 1972: Side sequences. – David Sudnow (toim.), *Studies in social interaction* s. 294–338. New York: Free Press.
- 1987: On exposed and embedded correction in conversation. – Graham Button & J. R. E. Lee (toim.), *Talk and social organisation* s. 86–100. Clevedon: Multilingual Matters.
- KALIN, MAIJA 1995: *Coping with problems of understanding*. Studia Philologica Jyväskylän länsiä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KASPER, GABRIELE (toim.) 1986: *Learning, teaching and communication in the foreign language classroom*. Aarhus: Aarhus University Press.
- KURHILA, SALLA 1998: *Sanahaut natiivin ja ei-natiivin keskustelussa*. Esitelmä Kielitieteen päivillä Tampereella 16.5.1998.
- (tulossa): *Co-constructing understanding in conversation between native and non-*

- native speakers*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- VAN LIER, LEO 1988: *The classroom and the language learner: ethnography and second language classroom research*. London: Longman.
- McHOUL, ALEC 1990: The organization of repair in classroom talk. – *Language in Society* 19 (3) s. 349–378.
- MEISEL, JÜRGEN 1983: Strategies of second language acquisition: more than one kind of a simplification. – Roger Andersen (toim.), *Pidginization and creolization as language acquisition*. Rowley, Mass.: Newbury House.
- NORRICK, NEAL 1991: On the organization of corrective exchanges in conversation. – *Journal of Pragmatics* 16 s. 59–83.
- PIIRAINEN-MARSH, ARJA 1995: *Face in second language conversation*. Studia Philologica Jyväskyläensia 37. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- RAEVAARA, LIISA 1997: Vierusparit — esimerkkinä kysymys ja vastaus. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Vastapaino.
- RASMUSSEN, GITTE – WAGNER, JOHANNES (tulossa): *Reparationer i international, interlingual kommunikation*. Odense Universitet.
- SACKS, HARVEY 1992: *Lectures on conversation I ja II*. Toim. Gail Jefferson. Oxford: Blackwell.
- SCHEGLOFF, EMANUEL 1996: Turn organization: one intersection of grammar and interaction. – Elinor Ochs, Emanuel Schegloff & Sandra Thompson (toim.), *Interaction and grammar* s. 52–133. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHEGLOFF, EMANUEL – JEFFERSON, GAIL – SACKS, HARVEY 1977: The preference for self correction in the organization of repair in conversation. – *Language* 53 s. 361–382.
- SEEDHOUSE, PAUL 1996: *Learning talk: a study of the interactional organisation of the L2 classroom from the CA institutional discourse perspective*. Julkaisematon väitöskirja. Department of Educational Studies. University of York.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1997: Vuorovaikutus paperilla. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 18–31. Tampere: Vastapaino.
- 1998: *Läsnäolon pronominit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1997a: Korjausjäsenitys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 111–137. Vastapaino, Tampere.
- 1997b: *Recipient activities: particles nii(n) and joo as responses in Finnish conversation*. Julkaisematon väitöskirja. Los Angeles: University of California.
- SUNI, MINNA 1995: *Merkitys, muoto ja yhteisymmärrys*. Julkaisematon liseniaatintyö. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.

LITTEROINTIMERKIT

1. SÄVELKULKU

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
↑	sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	sana lausuttu ympäristöä matalammalta
joo	painotus tai intonaation nousu muualla kuin sanan lopussa
↑↑	korkeammalta puhuttu pidempi jakso
↓↓	matalammalta puhuttu pidempi jakso

2. PÄÄLLEKÄISYYDET JA TAUOT

[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.5)	mikrotauko pidempi tauko; pituus sekunnin kymmenesosina
=	kaksi vuoroa liittyvät toisiinsa tauotta

3. PUHENOPEUS JA ÄÄNEN VOIMAKKUUS

> <	nopeutettu jakso
< >	hidastettu jakso
joo:	äänteenvenytyks
° °	muuta puhetta hiljaisempi jakso
JOO	äänien voimistaminen

4. HENGITYS JA NAURU

.hhh	sisäänhengitys
hhh	uloshengitys
.joo	sana lausuttu sisäänhengittäen
mt	maiskaus
ha ha	partikkeli partikkelilta litteroitua naurua
jo(h)o	sana lausuttu nauraen
£ £	hymyilevä tai naurava ääni

5. MUITA MERKKEJÄ

# #	nariseva ääni
se-	(tavuviiva); sana jäänyt kesken
(joo)	epäselvästi kuultu sana tai jakso

WHEN DOES A NATIVE SPEAKER CORRECT THE GRAMMAR OF A NON-NATIVE SPEAKER IN CONVERSATION?

In conversation, non-native speakers of a language periodically produce grammatical forms which deviate from the language of native speakers. Native speakers sometimes correct these deviations but often they do not. The article examines this choice between correcting and not correcting: When do native Finnish speakers correct a grammatical deviation in the speech of a non-native speaker? The research material consists of about 15 hours of authentic video and audio recordings of conversation between native and non-native speakers in different kinds of institutional and everyday situations. The research method used is conversation analysis.

The analysis revealed that the choice between correcting and not correcting does not depend so much on the nature of the deviation (i.e. the language element to be corrected) as the setting in which the conversation takes place and the environment in which the deviation occurs. Corrections tend to be made at those moments in a conversation when they can be done as inconspicuously as possible, without causing an interruption in the flow of the conversation. In institutional conversations in particular, corrections are not made openly (as exposed corrections) but are inserted (as embedded corrections) into the next relevant conversational activity. Native speakers will thus edit non-native speakers' utterances, but will do so in a way that the conversation participants can treat the editing as something other than a correction. Exposed correction (not concealed in some other action) occurs in everyday conversations, but for the most part this, too, serves the goal of a smooth-flowing conversation: exposed correction by a native speaker is generally a response to signals of uncertainty from the non-native speaker. This type of correction can therefore be seen as bringing the non-native speaker's 'search' to a close and enabling a return to the progress of the conversation. ■

Kirjoittajan osoite (address):

Suomen kielen laitos, PL 13, 00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *salla.kurhila@helsinki.fi*